

DE FRIESCHE COÖPERATIEVE EXPORTSLACHTERIJ.

De Landbouwcoöperatie kan in wezen worden toegepast op bijna ieder onderdeel van onze landbouwbedrijven.

Het meest algemeen is dit gebeurd op het punt van de credietverleening en de afzet van zuivelproducten. Dit is verklaarbaar. Beide onderdeelen moeten bevestigd goed verzorgd zijn, wil het bedrijf als geheel behoorlijk „loopen”.

De toepassing van landbouwcoöperatie is schijnbaar minder noodzakelijk bij de aankoop van bedrijfsbenodigdheden en de afzet van andere producten dan melk. Daarmee heeft de boer in mindere mate dagelijks te maken, vooral wat betreft de afzet van vee. Op dit stuk van zaken voelt de boer zich sterker dan bij de aflevering van melk. Komt de handel vandaag met de één niet tot stand, morgen kan het dier wellicht aan een ander worden verkocht. Daardoor is het dan ook te verklaren, dat eerst in de 20e eeuw de noodzakelijkheid van een gemeenschappelijke afzet van varkens zóó sterk naar voren kwam, dat hiermede een aanvang werd gemaakt.

Toen de groote oorlog was uitgebroken, was de vraag naar de eerste levensmiddelen door de oorlogende landen groot. De handel was aanvankelijk ontreedder, maar veerde spoedig op. Door de abnormale toestanden bleek zij zelfs in staat veelal abnormaal hoge winsten te maken. Toen het in 1915 zóó ver was, dat bij wijze van spreken — door het toen-

malige consentenstelsel — aan een koe een koe en aan een varken een varken werd verdiend, overlegden aan de Willemskade twee mannen, Ir. C. Broekema en Dr. H. Molhuizen, of het niet mogelijk was aan deze toestand voor nu en voor de toekomst een eind te maken.

De regeering hielp daaraan mee.

Tegenover het monopolie van den handel gaf de regeering ook uitvoerconsenten aan de landbouworganisaties. Het kwam nu aan op de wijze van uitvoeren. De Commissie van Toezicht op het landbouwconsulentschap van de Fr. Mij. v. L. vatte de koe bij de horens en richtte een voorloopige varkensexportvereeniging op.

Op 6 November 1915 werd in „Paul Krüger” te Heerenveen vergaderd. Aan de bestuurstafel zaten K. Eriks (Dir. F. C. Z. E. V.), Jacob Palsma (Vorz. F. R. S.), Jhr. van Andringa de Kempnaer (Burgemeester van Utingeradeel), Ir. C. Broekema, Dr. H. Molhuizen en M. Anema te Wolvega.

Alle 36 aanwezige boeren verklaren schriftelijk gedurende een bepaalde tijd hun varkens slechts te zullen leveren aan de „Voorloopige Vereeniging”.

Aanvankelijk werd geslacht te Akkrum in het Slachthuis, wat mogelijk was door de medewerking van Jhr. van Andringa de Kempnaer. Er waren vele moeilijkheden te overwinnen.

Op 22 Januari 1916 had bij Groen te Heerenveen de oprichtingsvergadering plaats. De acte van oprichting werd door 129 personen geteekend.

Merkwaardig is de invloed, die de coöperatie direct al op den prijs uitoefende. In vele streken trachtte de handel de boeren leveringscontracten te doen teekenen, waarbij de door de coöperatie te betalen prijs werd gegarandeerd. Zodoende profiteerden ook direct de niet-leden.

In de vergadering van 18 Maart 1916, waar het huishoudelijk reglement werd vastgesteld, deelde de voorzitter mede, dat het ledental tot 1000 was geklommen.

Intusschen was de vereeniging ook begonnen met den afzet van nuchtere kalveren. Ook hier steeg daardoor de prijs van stonde aan en wel met een bedrag van 10 cent per K.G. Ook hier wilde de handel deze verhoogde prijzen wel contractueel garandeeren.

Doordat de coöperatie dus ook de prijzen verhoogde, die de niet-leden (bij den handel) maakten, werd de drang voor de buitenstaander om als lid toe te treden veel zwakker.

Sterker nog: Doordat de export van bacon en van versch vleesch sterk was gemonopoliseerd — de drie grootste firma's beschikten over ongeveer 60 % van den export —, was de handel in staat de prijzen in Friesland boven het marktprijs op te voeren. In het Zuiden en Oosten des lands ging ze deze drukken. In Friesland moest de strijd met de coöperatie worden uitgestreden.

Het 1e en 2e duizendtal leden was echter spoedig vol, wat hoop op de toekomst gaf.

Terreinen werden gekocht en een groote fabriek werd gebouwd. Dit kostte — in tijd van oorlog — veel geld. Door de langdurige oorlog werd het vee schaars en het slachtverbod steeds scherper. Er stond dus een dure fabriek met veel kosten als rente, onderhoud en afschrijving en er was geen werk.

Intusschen dreef de straks genoemde concurrentie de prijzen op de Friesche markt op. De toestand leek donker.

Ook na den oorlog bleef de hooge schuldenlast drukken. De ondermijnende critiek kwam los, vooral van de zijde van hen, die vergeten waren welke voordeelen zij vroeger hadden genoten.

In 1921 en '22 werd tot het heffen van een omslag besloten.

Het regende ingezonden stukken in de bladen, zelfs van de zijde der leden. De stemming in de ledenvergaderingen werd door de kankeraars, die de zaken slechter voorstelden dan zij waren, verpest.

In 1922 werd de ledenvergadering door het bestuur voor de vraag gesteld: Moeten wij ontbinden, of zullen wij doorwerken met een bedrijf zonder schuld, dat verzekerd is van voldoende aanvoer? Tot het laatste werd besloten. In het najaar van 1922 kwam het bestuur met de uitgewerkte reorganisatievoorstellen.

Toen stak de strijd op. Buitenstaanders hitsten mondeling, met ingezonden stukken en advertenties de leden op om pal te staan voor opheffing en zich niet door het bestuur te laten bezweren.

Het was aan 't begin erg rumoerig en roerig op de ledenvergadering. Niettemin werden de reorganisatievoorstellen met verpletterende meerderheid aangenomen. De herinnering aan den tijd, dat men nog aan de handel was overgeleverd, lag nog te versch in het geheugen.

Bij de reorganisatie namen de leden de schuld van de zaak voor hun persoonlijke rekening, en verplichtten ze zich om voor geregelde aanvoer zorg te dragen. Bij de oudere leden was veelal het bijgeschreven ledenkapitaal voldoende om hun schuld-aandeel te dekken.

Voortaan had Akkrum een schoone lei en heeft sedertdien goed gewerkt. Het feit, dat ook nu de particuliere industrie op de Friesche markt den prijs trachtte op te drijven, teneinde voor Akkrum onvoordeelige levensomstandigheden te scheppen, bleef zonder effect. Daarom richtte deze in plaats van de vuist nu het lonkende oog naar de coöperatie, welke

zich daarvoor niet steeds ongevoelig betoonde: In 1926 en 1927 werd veelal de uitbetaling in overleg met het particulier bedrijf geregeld. De leden hadden toen een flinke voorsprong op hun collega's en ook de zaak zelf voer er wel bij.

Ook in andere provincies werd men nu rijp voor coöperatie: Assen, Weert en Boxtel ontstonden. In Gelderland-Overijssel werd een organisatie opgericht. De op te richten fabriek wacht op betere tijden. De particulier begon evenwel te merken, dat het overleg met de coöperatie geen voordeel had gebracht en het contact werd verbroken. De positie van de coöperatie was versterkt.

In '32 evenwel zocht het particulier bedrijf wederom samenwerking: de Vleeschunie. De particuliere bedrijven stelden hun fabrieken tegen taxatie-prijs ter beschikking van de coöperaties. De Crisisvarkenswet kwam evenwel tusschenbeide.

Minister Verschuur zette Pasman en Zwanenburg in het zadel en de coöperaties hebben het hoofd gebogen.

Men zal het misschien afkeuren, dat de coöperatie veelal samenspande met het particuliere bedrijf, waardoor de belangen van den ongeorganiseerden boer werden geschaad.

Maar als men daarbij bedenkt, dat de bestaande leden met opofferingen en risico's het bedrijf in stand hebben gehouden, dat ze de schuld hebben overgenomen van het bedrijf, dat ze reserve's hebben gekweekt, dat ze den ongeorganiseerden boer groote voordeelen hebben bezorgd en dat ze vrij het lidmaatschap voor hem openstelt, dan zal men het kunnen billijken, dat de georganiseerde boer den strijd voor den nu nóg ongeorganiseerden boer staakte!

Doordat Minister Deckers er een wig tusschen dreef,

bestaat er nu geen relatie meer met het particulier bedrijf.

Als de minister de slachtvergoedingen voor de coöperaties niet op een beter peil stelt, zal de samenwerking misschien wel terug komen.

In het voorgaande bespraken wij met U de oorzaken, die ons in 1915 tot coöperatie dwongen.

Bestaat er evenwel ook nú nog de noodzakelijkheid? Hoe wordt een varken via de particuliere industrie afgezet, afgezien van de crisistoestanden?

De opkooper koopt het, het wordt opgeladen, naar de markt vervoerd, daar afgeladen, moet daar een tijd liggen en wordt dan door een commissionair gekocht.

Daarna komt het weer op een vervoermiddel en na dikwijls nog een keer te zijn overgeladen bereikt het de slachterij. Behalve de winstmarge heeft men dus hier belangrijke onkosten, gewichtsverlies en risico. Tusschen de coöperatie en hare leden evenwel bestaat een rechtstreeksche verbinding.

Wat de aanvoer betreft heeft dus de coöperatie een belangrijke voorsprong, die zelfs door de crisisbe-deeling niet weg viel. Sedert '32 hebben de leden dan ook nog een voordeel van $\pm$ f 1.— tot f 2.— per zouter.

Maar belangrijker is het volgende:

De particulier streeft naar een zoo groot mogelijk verschil tusschen in- en verkoopprijs. De coöperatie zocht de hoogste prijs van het eindproduct, om dan *na altrek van de noodzakelijke onkosten een zoo hoog mogelijke inkoopsprijs te kunnen geven*.

Om dit te bereiken is een goede kwaliteit van de grondstof (van het varken) noodig. Voor verbetering van de kwaliteit der varkens is het noodig, dat goede varkens beter worden betaald dan minder goede.

Zou men een boer voor een K.G. melk met 3 % vet evenveel geven als voor een K.G. met 4 %, dan zou hij zich als regel niet op verhooging van het vetgehalte toeleggen. Zoo is het ook bij de varkenshouderij. Welnu, uitbetaling naar kwaliteit is bij het particuliere bedrijf *niet toe te passen*.

Wel heeft de heer van Zwanenberg, naar hij in 1927 op het Landbouw Congres zeide, reeds in 1922 op de noodzakelijkheid van goede grondstof gewezen, maar heel het particulier bedrijf heeft, systematisch, blijvend, nooit iets aan kwaliteitsverbetering kunnen doen.

En vraagt men hoe ons product na 50 jaren particuliere export aan de markt kwam, dan moest — tot de inwerkingtreding van de Crisis Varkens Centrale — helaas worden geantwoord: Veelal slecht geslacht, slecht gezouten, veel te nat en slecht gesorteerd.

De oorzaak? De particuliere industrie heeft in wezen noch belang bij een hoogen prijs van het eindproduct, noch bij die van de grondstof: de varkens. Vlugge omzet, groote marge, dat is haar belang.

Zou in deze toestand verbetering worden gebracht, dan moest deze van elders komen.

Dikwijls hebben de Engelsche importeurs het foutenregister voorgehouden aan de fabrikanten. Maar hoewel sommigen onder hen wel verbetering wilden, waren ze door de concurrentie niet in staat deze door te voeren. De Engelsche handel vertrouwde de Nederlandsche „1e kwaliteit” niet. Onder deze vlag was hun al zoo dikwijls 3e kwaliteit in handen gestopt! Er kwam van verbetering niets, het systeem deigde niet.

Intusschen werd de vereeniging de „Ned. Baconcontrole” opgericht. Doordat de Nederlandsche boer niet voldoende zijn eigen belang zag, of althans niet voldoende voor de behartiging daarvan heeft inge-

grepen, bleek overheidsbemoeiing noodig.

De boeren hadden niet voldoende hun particulier initiatief (d. m. v. coöperatie) ontplooid, om overheidsbemoeiing overbodig te maken.

Behalve goede kwaliteit is ook *de geregelde aanvoer in vaste afzetgebieden* een belangrijk punt.

De exporteurs gingen er veelal prat op, dat ze geregeld daar zijn, waar het meeste geld te maken is. Overigens is dat in 't geheel geen deugd!

Handel is geen lukraak zaakje van vandaag hier en morgen daar. Een blijvende, goed betalende afnemerskring verschaft men zich slechts door geregelde bediening.

Denemarken heeft hier laten zien hoe het wel moest. Dit land bleek de waarde van een vaste klant te kennen!

Vóór de invoering van het huidige regeeringsmonopolie zorgde een leger van agenten voor de afzet in Engeland, waarbij ze elkaar — tot schade van den prijs — flink beconcurrerden. Nu zit de verkoop in handen van twee firma's.

Een goede en geregelde handel is niet mogelijk zonder organisatie.

We komen nu aan een volgend punt en dat is nog het belangrijkste.

De handel weet zich veelal wel te organiseren, maar dan niet met het doel om de verkoop goed te regelen, maar om de inkoop prijs laag te houden. In 1926 en '27 hebben we een baconmonopolie gehad. Dat laat U zien hoe het kan. En wat ter wereld kan de boer daartegen doen als hij geen coöperatie heeft? Sedertdien zijn de kleine bedrijven verzwakt en de grootere nog versterkt. De machtsconcentratie is daardoor nog toegenomen.

Bovendien lieten U de jongste baconinschrijvingen

zien, wat een eenheidsfront kan.

Zegt het U verder niet iets, als de voorzitter van Unilever in zijn jaarrede meedeelt — het zijn maar 7 regeltjes in een krantenverslag van 4 lange kolommen — dat de verkoopen van haar vleeschindustrie van 1934 op '35 met 32 % stegen op 18 miljoen K.G. ?¹⁾

Onlangs hoorde ik op een vergadering den heer D. H. Pasman een beetje argeloos zeggen: „Men moet nu niet langer zeuren. Onlangs hebben we bij de Unilever voor 6 jaar de productie van iedere fabriek geregeld en voor 6 jaar normen voor de prijzen vastgesteld.”

Als je zooiets hoort ril je. Dan wordt zoo'n Unilever vleesch en bloed voor je.

De macht van zoo'n lichaam overtreft vaak de staatsmacht, want zij is internationaal.

Daarom moeten ook wij niet zeuren! Wij hebben in Friesland onze exportslachterij en deze moet er blijven.

Daartoe moeten wij de handen ineen slaan. Het gaat niet slechts om een goede organisatie van de varkensmarkt en de varkensafzet. Het gaat er vooral om, dat wij — nu wij de toestand kennen — het initiatief nemen om onze zelfstandigheid te bewaken tegenover de moderne wereldveroveraar: de Unilever.

Hieraan moeten wij meedoen, ook al leveren we slechts één of twee varkens per jaar af. Tweeduizend boeren, die twee varkens per jaar afleveren, komen op 4000 per jaar!

Hoe staat Akkrum er nu voor? De geheele fabriek met inventaris en rollend materiaal is tot op f 1.— afgeschreven. De reserves bedragen in totaal

¹⁾ In 1936 was deze hoeveelheid tot boven de 25 miljoen K.G. gestegen. In twee jaren dus een toename van 84 %!

f 150.000.—. En de toetreding als lid staat vrij. Zoo ziet U, dat voor U de deur wijd open staat en niets U in den weg staat om mede deze vesting te verdedigen, waarin de wacht is betrokken voor de vrijheid van huis en haard van U en de Uwen.

Wij hebben de grondstof en dus een groote voor-sprong. Maar we kunnen deze vóór en tegen onszelf aanwenden!

Aan het Friesland van de toekomst is nu het woord! Op velerlei gebied gaan we uitéén. Wij treuren er niet om. Het demonstreert onze geestelijke vrijheid. Maar laten we voor onze economische belangen als één man staan.

Y. K. TAMMINGA.

Leeuwarden.